

748+738.3]:7.092-029(4+477)
ID ORCID 0000-0002-9016-6615
DOI 10.33625/visnik2020.03.073

«МИСТЕЦТВО ВОГНЮ» УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПРОЦЕСУ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНИХ І МІЖНАРОДНИХ ВИСТАВОК- КОНКУРСІВ З ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ І СКЛА)

Чегусова З. А. «Мистецтво вогню» України в контексті європейського художнього процесу (на прикладі національних і міжнародних виставок-конкурсів з художньої кераміки і скла). У статті подано розгорнутий аналіз здобутків українських художників, які працюють у ділянці «мистецтва вогню», зокрема професійної кераміки і скла, привертаючи пильну увагу в загальному мистецькому процесі 1980–2010-х рр. Утрати художньої промисловості в Україні 1990-х не припинили пошуків митців у напрямку осучаснення декоративної образності й нестандартних підходів до матеріалів в індивідуальній авторській творчості митців цієї царини. Знаходженню нових шляхів розвитку «мистецтва вогню» значно сприяли європейські та світові бієнале й трієнале декоративного мистецтва, де відбувається обмін досвідом роботи майстрів різних художніх напрямів і мистецьких шкіл. Такі заходи й виявилися найпотужнішим стимулом для активізації творчості й посилення експериментальної роботи над творами виставкового характеру українських художників на зламі ХХ–ХХІ ст. Відтоді українські майстри кераміки і скла починають опановувати надбання художників інших країн, що сприяло урізноманітненню формальних прийомів українських митців декоративного мистецтва, привело до народження багатоманітних творів-концептів, інсталяцій, складних просторових композицій. Авторка розвідки ретельно розглядає і національні виставки-конкурси, всеукраїнські імпрези та симпозиуми, які допомогли впровадженню новітніх художніх ідей і технологій майстрів «мистецтва вогню».

Дана розвідка актуалізована глобалізаційними процесами, що відбуваються в цивілізації. Констатуючи певні виклики, які ставить перед вітчизняною культурою доба глобалізації, авторка дослідження водночас знаходить аргументи на користь її позитивних наслідків для мистецтва. На думку авторки статті, стрімке входження українських художників кераміки і скла на зламі ХХ–ХХІ ст. у

світовий контекст не викликає небезпеки розчинення в ньому, зважаючи на характер професійного декоративного мистецтва України, яке сприймається як потужна галузь у сфері національної культури з притаманними їй ознаками автентичної духовної генетики, як динамічна рівновага тисячолітніх традицій і сучасної образотворчості. Глобалізація, як це не парадоксально, вважає авторка, породжує і зворотний процес: спрямовує українських митців до пошуків архетипів своєї культури, повертає до національної історичної спадщини, стимулює до збереження національної самобутності, внаслідок чого «мистецтво вогню» перетворюється на важливий чинник національно-культурної ідентифікації. У контексті проблематики професійного декоративного мистецтва і під кутом зору національно-культурної ідентифікації в умовах глобалізаційних процесів в Україні такий аспект дослідження «мистецтва вогню» у мистецтвознавчій науці розглядається вперше.

Ключові слова: доба глобалізації, «мистецтво вогню» України, художня кераміка, гутне скло, міжнародні бієнале, національні виставки, національно-культурна ідентичність.

Chegusova Z. “Art of Fire” of Ukraine in the Context of European Artistic Process (Exemplified by National and International Competitive Exhibitions of Ceramic Art and Glass Art). The article presents a detailed analysis of achievements of Ukrainian artists working in the field of “art of fire”, in particular professional ceramics and glassworks, while attracting close attention in the general artistic process of the 1980s to 2010s. Losses of the art industry in Ukraine in the 1990s did not stop the artists from searching the ways to streamline decorative imagery, as well as non-standard approaches to materials in the individual work of artists in this field. European and global biennials and triennials of decorative art considerably contributed to finding new ways of the “art of fire” development. During such events masters of various artistic trends and schools exchanged their experience. And that proved to be the most powerful stimulus for both intensification of creativity and strengthening experimental activities in exposition works of Ukrainian artists at the turn of the 20th and 21st centuries. Since then, Ukrainian masters of ceramics and glassworks have begun mastering the heritage of artists from other countries, which contributed to the diversification of formal techniques of Ukrainian artists of decorative art. This, in its turn, has led to the emergence of various conceptual works, installations, and complicated spatial compositions.

The author also carefully considers national competitive exhibitions, all-Ukrainian presentations and symposia, which helped to introduce the latest artistic ideas and technologies of the “art of fire” masters.

This study is actualized by globalization processes taking place in civilization. Stating specific challenges posed by the globalization to national culture, the author, at the same time, finds arguments in favor of its positive effects on art. A rapid entry of Ukrainian ceramic and glass artists into the global context at the turn of the 20th – 21st centuries, does not bring about a danger of dissolving in it, given the nature of professional decorative art of Ukraine. The “art of fire” is perceived as a powerful branch in the field of national

culture with its inherent features of authentic spiritual genetics, as a dynamic balance of centuries-old traditions and modern fine arts. It is paradoxical, the author believes, that globalization generates the opposite process as well: it directs Ukrainian artists to search for archetypes of their own culture, returns to their national historical heritage, and stimulates the preservation of national identity, as a result of which the "art of fire" becomes an important factor of national and cultural identification.

In the context of professional decorative art problems and from the viewpoint of national and cultural identification in the conditions of globalization processes in Ukraine, such an aspect of studying the "art of fire" within the field of art history science is considered for the first time.

Keywords: *era of globalization, "art of fire" of Ukraine, ceramic art, blown glass, international biennials, national exhibitions, national and cultural identity.*

Постановка проблеми. Європа і світ у цілому виявляють досить активну зацікавленість авторськими мистецькими роботами, що виконані з матеріалів, з якими людство працює тисячоліття. Глина, скло, вовна, дерево – матеріали, які знали ще далекі пращури українців: трипільці, скіфи, стародавні слов'яни. З давніх-давен специфіка декоративно-прикладного мистецтва, зокрема «мистецтва вогню», виявляється в тому, що воно найближче до людини: первісна його функція – бути важливою частиною архітектурно-просторового середовища, тому й на початку ХХІ ст. ця царина залишається однією з головних галузей пластичних мистецтв.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одним із завдань цієї статті є дослідження особливостей розвитку професійного декоративного мистецтва України в умовах світових глобалізаційних процесів, і, що не менш важливо, акцентування його ролі у формуванні такого визначного чинника в діючих парадигмах нової реальності суспільства, як національно-культурна ідентичність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що дослідження проблем, пов'язаних із поняттями «національна ідентичність» і «культурна ідентичність», традиційно вважалося прерогативою гуманітаристики: філософії, педагогіки, етнології, культурології, психології, соціології, але не мистецтвознавства. Проблематика української національно-культурної ідентичності є предметом дослідження численних вітчизняних науковців-гуманітаріїв, з-поміж яких – В. Андрущенко, І. Бех, В. Воронкова, В. Горський, К. Журба, М. Козловець, С. Кримський, М. Михальченко, Р. Поліщук, М. Попович, М. Розумовський, Н. Скрицька, В. Табачковський, О. Титар, Д. Шевчук, В. Шейко та ін.

Переважає більшість учених трактує поняття «національна ідентичність» як здатність нації сприймати себе єдиним цілим, а також як почуття приналежності людини до однієї держави або однієї нації – з її традиціями, мовою, культурою. Під національною ідентичністю в найзагальнішому вигляді розуміють відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти, її культури, вважає дослідник М. Козловець [4, с. 57]. Близьким є й поняття «культурна ідентичність», тобто потреба навертання до свого коріння, зв'язок з культурою свого народу та предків, укоріненість на своїй Батьківщині, незалежно від громадянства.

Уже в середині 2010-х рр. глобалізація сприймається як невідворотний процес, що пронизує майже всі сфери соціального життя сучасного громадянина світу (економічну, політичну, культурну), і Україна не є винятком: вона має відповідати на потужні виклики глобалізації, яка, з одного боку, створює нові можливості для матеріального і духовного розвитку, а з другого, здатна загрожувати нівелюванням, уніфікацією національних культур [10].

Мета дослідження. Усупереч цьому об'єктивному ствердженню, метою даної розвідки є пошук аргументів на користь позитивних наслідків доби глобалізації для сучасного українського мистецтва, зокрема можливості вписати його в мозаїку світової культури.

Виклад основного матеріалу. Визнаємо, що прикрим явищем доби глобалізації в Україні були численні приклади недбалого ставлення до культурних набутоків попередніх десятиліть. У той час як у ділянці художньої промисловості продовжували працювати багато віртуозних майстрів з оригінальним творчим мисленням, відбувається закриття всіх славетних підприємств-гігантів керамічної, фарфорової, фаянсової, скляної промисловості, внаслідок чого ця галузь занепадає. Водночас фінансова скрута, різка зміна соціально-економічних умов і втрат художньої промисловості в Україні у 1990-х рр. не сповільнили пошуків художників декоративного мистецтва в їх індивідуальній авторській творчості.

У цьому значно допомогли мистецькі бієнале і трієнале декоративного мистецтва: престижні виставки-конкурси, що постійно організовуються у світі й виявилися потужним стимулом для творчості українських майстрів професійної кераміки та художнього скла.

Особливо широке розповсюдження отримали масштабні бієнале кераміки. Так, багато десятиліть діє найпотужніше в Європі Бієнале кераміки у м. Фаєнца в провінції Равенна в Італії, організоване Міжнародним музеєм кераміки, що заснований 1908 р. в цьому місті. Уперше про-

ведений у Японії 1989 р. Міжнародний конкурс декоративного мистецтва і ремесел (зокрема кераміки) з нагоди столітньої річниці муніципального міста Канасави теж успішно продовжує своє життя. Від 1992 р. стали популярними всесвітні конкурси керамістів у Тайпеї в Тайвані, де запроваджено нагороду «Золотий приз». Усе більш помітною подією стали фестивалі керамічного мистецтва в багатьох невеличких містах Франції, хоча найвідоміші виставки-конкурси, безсумнівно, проходять у Вальорисі, що завдячує своєю славою кераміці Пабло Пікассо.

Українські майстри декоративного мистецтва почали активно шукати нових шляхів розвитку в добу глобалізації – від 1980-х рр., не тільки відштовхуючись від національних традицій, а й виходячи з надбань художників інших країн [11]. У 1990-ті рр. взаємообмін мистецькими досягненнями стає ширшим завдяки багатьом міжнародним конкурсам-виставкам по всьому світу, в яких наші художники-прикладники регулярно беруть участь: у всесвітніх бієнале кераміки у Фаенці (Італія), Вальорисі (Франція), Авейру (Португалія), Каїрі (Єгипет), Тайбеї (Тайвань), Південній Кореї; у триєнале кераміки в Загребі (Хорватія); у всесвітніх конкурсах кераміки у Канадзаві (Японія); у міжнародному фестивалі скульптури, кераміки, гончарства «Аржіля» у м. Румазьєр-Лубер (Франція); у міжнародних симпозіумах у Дзінтарі (Латвія), у міжнародному пленері з кераміки та скульптури в Болеславці (Польща); в артярмарках у Падуї (Італія), Лейпцігу (Німеччина) тощо. Це сприяло урізноманітненню формальних пошуків українських майстрів декоративного мистецтва, що привело до народження багатоманітних творів-концептів, інсталляцій, складних просторових композицій.

Могутні потенційні можливості глини, які в попередні десятиліття концентрувались у нечисленних традиційних формах, неначе «вибухнули» в добу глобалізації дивоглядною свободою творчості професійних керамістів завдяки не тільки міжнародним, а й вітчизняним керамічним симпозіумам. Від 1994 до початку 2000-х рр. ідеологом і організатором Міжнародних симпозіумів раку-кераміки в м. Охтирка на Сумщині був Г. Протасов: завдяки йому раку-кераміка почала планомірно й упевнено входити у творчість українських керамістів.

Появі нових художніх ідей та технологій допомогли всеукраїнські симпозіуми художньої кераміки «Соборна Україна», що zorganizувала у Слов'янську на Донеччині куратор Т. Зіненко сумісно з АТ «Глини Донбасу» (2001, 2005). Розроблені концепції цих симпозіумів були спрямовані на комплексне пізнання традицій, досягнень минулого та плідний розвиток сучасної кераміки.

Збудженню творчої думки спільноти керамістів у великій мірі сприяли національні керамічні симпозіуми, міжнародні фестивалі гончарства, національні конкурси та інтерсимпозіуми кераміки й на їх базі – наукові конференції з проблематики гончарства, що провадились у 1997–2019 рр. за ініціативою й під керівництвом доктора історичних наук, генерального директора НМЗУГ¹ О. Пошивайла.

Однією з найвизначніших подій у галузі сучасної культури України можна без перебільшення вважати Українське бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського, яке започатковано 2017 р. НМЗУГ в Опішному – давньому гончарному осередку, що в народознавчих працях початку минулого століття отримав символічну назву «Афіни (Атени) української кераміки», зважаючи на інтенсивний розвиток гончарства на його території.

Ідея започаткування в Опішному Української, а від 2019 р. – Міжнародної бієнале художньої кераміки з нагоди 100-річчя заснування (05.11.1917) й відкриття Української академії мистецтв (18.12.1917) та пошанування одного з її засновників, визначної постаті українського мистецтва першої половини ХХ ст., безмежно залюбленого в гончарство Василя Кричевського потужно активізувала творчу діяльність професійних керамістів України. Але спрацювала не тільки магічна аура імені корифея українського мистецтва – видатного майстра живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, засновника стилю українського модерну в архітектурі на початку ХХ ст., а й уся тридцятирічна титанічна послідовна праця колективу НМЗУГ разом з її очільником.

У конкурсі 2017 р. взяло участь 105 робіт 59 митців України. Важливим завданням цього бієнале є і планується на майбутнє представлення й підтримка творчості талановитих художників-керамістів і перш за все – нового мистецького покоління. Обмін досвідом роботи майстрів різних художніх напрямів і мистецьких шкіл та визначення найкращих творів у галузі художньої кераміки – мета українського бієнале, яке організатори намагаються щільно поєднати зі світовими мистецькими тенденціями.

У 1990–2010-х рр. ще більше посилилась експериментальна робота над творами виставкового характеру, ніж у попередній період. Знаменними подіями й потужними поштовхами для подальшого розквіту мистецтва професійної кераміки в Україні стали у 2000–2010-х рр. такі масштабні всеукраїнські виставки, як «Сучасне професійне декоративне мистецтво України.

Трансформація образу» в межах артпроекту «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» (Український дім, Київ, 2003. Автор ідеї і куратор З. Чегусова); «Світ глиняного дива» (НМУНДМ², Київ, 2008. Автор ідеї і куратор І. Бекетова); «Творча майстерня керамістів (виставка творчого колективу художників-керамістів ЛЕКСФ, секції художньої кераміки ЛОНСХУ)» (Палац мистецтв, Львів, 2008. Куратор Г. Лисик); «Пісні про кохання (Кераміка, скло, текстиль)» (НМУНДМ, Київ, 2008. Автор ідеї і куратор З. Чегусова); фестивалі «Сучасна кераміка в урбаністичному просторі» (територія колишньої фабрики «Юність», Київ, 2013. Автори ідеї і куратори О. Дворак-Галік, Ю. Островська, О. Білоус), «Це Глина» (НСКУ «Олімпійський», Київ, 2014. Автори ідеї і куратори О. Дворак-Галік, Ю. Островська, О. Білоус), «ZOO-ZOOM. Зооморфна пластика» (НМУНДМ, Київ, 2019. Автори ідеї і куратори І. Бекетова, О. Дворак-Галік). Кожна з цих виставок по-своєму розкривала широку панораму розвитку одного з найоб'ємніших і найпопулярніших в Україні та світі видів мистецтва – професійної кераміки.

У 2000–2010-х рр. професійні майстри декоративного мистецтва продовжують вдихати нове життя не тільки в мистецтво художньої кераміки, а й у традиційне на теренах України художнє скло. Так, у Львові впродовж 1989–2019 рр. проводяться Міжнародні симпозиуми гутного скла, не перериваючи, на відміну від інших (Новий Бор, Чехія; Вільнюс, Литва; Гусь-Хрустальний, Росія; Бардудварнок, Угорщина), своєї діяльності: ритмічно, один раз на три роки, починаючи на базі ЛЕКСФ³, а після її закриття від 2007 р. – на таких приватних скляних підприємствах Львівщини, як Бережанський скляний завод і завод компанії «Галицьке скло» в с. Новий Яр Яворівського району, де виробництво через подорожчання газу, що опалює гуті, теж недовго протрималось. Останні три симпозиуми (у 2013, 2016, 2019 рр.) не випадково було влаштовано біля двох гутних печей ЛНАМ⁴, що є рідкісним прикладом існування гуті в мистецькому виші в Європі [3]. Проведення подібних масштабних симпозиумів паралельно з навчальним процесом у ЛНАМ, де сьогодні на відділі художнього скла навчається понад 50 студентів, знов переконало, яку унікальну можливість це дає для ефективного навчання і результативної практики: молоде покоління українських і зарубіжних митців-початківців безпосе-

редньо знайомиться з різними мистецькими школами та творчістю видатних майстрів скла світу, отримуючи безцінний професійний досвід [1].

У цьому контексті слід відзначити, що за 30 років у львівських симпозиумах взяли участь близько 300 художників, мистецтвознавців, співробітників музеїв і власників галерей з понад 35 країн [2].

Львівські міжнародні симпозиуми гутного скла у славили Львів як визначний східноєвропейський осередок новітнього експериментального гутництва, в чому вбачається заслуга ініціатора, засновника і постійного голови оргкомітету цього славетного львівського симпозиуму (від 1989 р.), народного художника України, дійсного члена НАМУ⁵, неперевершеного маестро художнього скла Андрія Бокотєя [3, с. 7].

Приємно усвідомлювати прагнення знаних у світі митців-гутників, досвідчених викладачів та юних студентів художніх вишів (не тільки ЛНАМ), науковців академічних та музейних установ бути раз на три роки неодмінними учасниками цього львівського форуму скла, по суті найдавнішого у Східній Європі, який у добу глобалізації вважається на її території найбільш престижним. Це в певній мірі проілюструвала і Міжнародна науково-практична конференція 2016 р., організована у ЛНАМ в межах програми 10-го симпозиуму. Доповідачами її виступили професори й завідувачі кафедр художнього скла таких вищих навчальних закладів, як Університет Альфреда (США), Латвійська академія мистецтв (Рига, Латвія), Вільнюська академія мистецтв (Литва), Академія образотворчих мистецтв ім. Євгенія Гепперта у Вроцлаві (Польща), Анатолійський університет (Туреччина), Естонська академія мистецтв (Таллінн, Естонія), Школа мистецтв і дизайну Університету Аалто в Гельсінкі (Фінляндія), де поряд із доповідями про роботу цих славетних вишів і презентації творчості окремих знаних митців у даній царині мистецтва, піднімалися важливі питання про перспективу розвитку гутного скла. Учасники конференції констатували, що тоді як у США ця галузь залишається доволі розвиненою (тільки в Сіетлі є 24 студії-майстерні артскла), у Східній Європі, окрім Чехії, згораються, на жаль, майже всі гуті. Прикро, що поступово відходить старше покоління гутників, не встигнувши виховати наступників, не маючи кому передати свої секрети унікальної майстерності.

Відзначимо, що учасники кожного з симпозиумів упродовж 30 років лишають у дарунок Львову свої твори, які традиційно експонуються

2

3

4

5

на постсимпозіумних виставках у НМЛ⁶. Це дало підстави А. Бокотею на початку 2000-х рр. підняти перед міською владою важливе питання про потребу у створенні спеціального, єдиного в усій державі Музею сучасного художнього скла. І такий музей (останніми роками успішно очолюваний кандидатом мистецтвознавства М. Бокотеем) було відкрито 2006 р. до 750-річчя м. Львова у приміщенні Історичного музею у Львові – в підвалі старовинного палацу Бандініеллі на площі Ринок. Збірка Музею скла на сьогодні нараховує вже понад 400 шедеврів, хоча й експонується лише частково через відносно невеликі виставкові площі музею (120 кв. м) [6, с. 105–107].

Ювілейний 11-й Міжнародний симпозіум гутного скла 2019 р. став наймасштабнішим за всю його тридцятирічну історію з точки зору кількості учасників і виконаних ними творів упродовж восьми днів роботи біля гутних печей ЛНАМ. Так, 20 країн-учасниць, 70 професійних художників-склярів, з яких 32 здатні самостійно працювати біля гутної печі без допомоги майстрів-виконавців, – це певний рекорд за три десятиліття діяльності львівського симпозіуму.

Окрім того, в межах 11-го симпозіуму у Львові було відкрито кілька потужних виставок сучасного художнього скла. Це персоналія одного з піонерів міжнародного студійного руху і найвідомішого художника-скляра у світі Яна Зорічака з Франції в стінах Музею скла у Львові, яка в лютому–березні 2020 р. експонувалась у залах НМУНДМ у Києві, а згодом, за планом, помандрює до галерей Китаю. Це також виставка в галереї молодих художників ЛНАМ, яка, по суті, складалася з п'яти невеликих персоналій, привабливих полярністю авторських стилів і нетрадиційними підходами до роботи з гутною, Е. Тринцолін, Е. Білоус, О. Турецької, В. Мельничука, О. Іванишина – талановитих представників наймолодшої генерації львівських склярів. І ще – виставка-ретроспекція напрацювань європейських симпозіумів «Eko-Glass», які щороку діють улітку в горах Польщі й Чехії, зокрема в Лісовій гуті у Шклярській Порембі (Польща), гуті «Мартін Стефанек» у Десні (Чехія) тощо; вона експонувалась у залі «PM Gallery», яка нещодавно «оселилась» у Львівському палаці мистецтв.

Захоплення викликав і факт розширення географії львівського симпозіуму. Зазвичай Міжнародний симпозіум гутників раз на три роки традиційно відкривається у Львові в першій декаді жовтня, а 2019 р. доволі несподівано розпочався 5 вересня в Києві з відкриття надзвичайно вагомих передсимпозіумних виставок у залах НМУНДМ: «Світове художнє скло в Україні» і «Балтійське

скло», що презентувало твори таких провідних майстрів у цій мистецькій царині, як Іво Лілл (1953–2019) з Естонії, Ремігіюс Крюкас та Індре Стульгайте з Литви разом з персоналією художниці з Латвії Анди Мункевіци. Кураторами цього каскаду вражаючих імпрез гутного і кришталевого скла в Києві були директор Музею скла у Львові М. Бокотей і директор НМУНДМ Л. Строкова, чий музейні колективи у плідній співпраці і здійснили цей масштабний проєкт за вагомої підтримки Українського культурного фонду [5]. У киян, таким чином, з'явилась унікальна можливість ознайомитися з раритетною колекцією Музею скла у Львові, з роботами київських художників-склярів, збереженими у фондах НМУНДМ, з шедеврами новітнього балтійського скла: безліч творів з оригінальним образним і пластичним мисленням, яке гармонійно сполучається з технічною досконалістю, у виконанні знаних іноземних та українських митців – неодноразових учасників львівських симпозіумів (1989–2016).

Традиційно головною подією цього незмінно знакового впродовж трьох десятиліть зібрання склярів у Львові залишалася заключна виставка в музеї ім. А. Шептицького. У величезній експозиції зальної анфілади першого поверху урочисто презентувалися численні твори учасників 11-го симпозіуму, що вражали розмаїтістю новаторських знахідок художників-склярів з усього світу, які перетворили авторське студійне скло на територію вільного творчого пошуку. Тут переважали камерні, дуже естетичні, технологічно якісні твори. Винятком сприймалася масштабна технічно складна скульптурна композиція з безколірного скла Андрія Бокотея з відтворенням умовної фігури коня як одного з головних багатозначних символів українського народу.

Треба визнати, заключна імпреза 11-го Міжнародного симпозіуму гутного скла в НМЛ дала велике задоволення – і, перш за все, усвідомленням того, що саме українські склярі представлені на ньому на високому – світовому, без перебільшення, – рівні, як і на всіх міжнародних симпозіумах, що тривали за період 1989–2019 рр.

Усе це є свідченням того, що декоративне мистецтво в добу глобалізації перетворилось у найважливішу складову творчого потенціалу візуального мистецтва України. Його лівова частка належить ділянці «мистецтва вогню», що включає в себе такі види, як професійна кераміка, скло, метал. Це переконливо довели Перша і Друга всеукраїнські виставки «Сучасне “мистецтво вогню” України (кераміка, скло, метал)» у ЦБХ НСХУ⁷ в 2015 та 2018 рр.

У січні–лютому 2015 р. в холодних неопалюваних виставкових залах Центрального будинку художника почувалось набагато тепліше завдяки творам, експонованим на Першій всеукраїнській виставці «Сучасне “мистецтво вогню” України (кераміка, скло, метал)», організованої за ініціативою секції декоративно-прикладного мистецтва КОНСХУ⁸: вона стала дійсно першою не тільки за доби Незалежності України, а й за довгі радянські часи [8].

Ця масштабна виставка, що нараховувала 450 творів 130-ти авторів, була результатом довгої й напруженої, але водночас, як виявилось, плідної й перспективної праці команди кураторів – членів НСХУ В. Балибердіна (голови секції декоративно-прикладного мистецтва КОНСХУ, ініціатора й організатора виставки, куратора розділу «Метал»), З. Чегусової (куратора-координатора виставки), М. Галенка (куратора розділу «Кераміка»), С. Кадочнікова (куратора розділу «Скло»), а головне, численних напрочуд талановитих художників старшої і середньої генерацій, студентської мистецької молоді з різних міст України: Києва, Львова, Полтави, Харкова, Черкас, Хмельницького, Луцька, Ужгорода, Тернополя, Чернівців і навіть Слов'янська, Донецька, Сімферополя.

Виставка, що утворювала гармонійну експозицію з чисельних об'ємно-просторових композицій, декоративних панно і посудин, артоб'єктів у різноманітних техніках ліпленої та гончарної кераміки, гутного скла, вітража, кованого металу, ювелірного мистецтва доволі відрізнялась від інших вернісажів декоративно-ужиткового мистецтва, що проводяться в НСХУ. Передусім тим, що вона готувалась у межах певної мистецтвознавчої концепції, в контексті якої було визначено девіз виставки, що звучав: «Емансипація, реформа, новація», і критерії підходу до творів: «образно-пластична новітність і художня якість рукотворності», під кутом яких і відбирались роботи митців на виставку (автор концепції З. Чегусова).

Концепція підказала й назву виставки. Термін «мистецтво вогню» (від франц. «Groupe des arts du feu») народився й поширився у Франції понад століття тому в добу стилю модерн (1886–1914) – в період тріумфальної ходи декоративного мистецтва в Західній і Східній Європі, зокрема в Україні. У цьому терміні, перш за все, було закладено певну символіку, адже художня кераміка, скло, метал безпосередньо пов'язані з випалом у печі на високій температурі (до 1400 °C): вони в реальності народжуються вогнем.

Переможне сходження декоративного мистецтва в позаминулому столітті відбувалося завдяки тяжінню модерну – цього останнього з ве-

ликих європейських стилів – до синтезу мистецтв і створення особливого предметно-просторового середовища. Саме за доби модерну в Україні, як і в усіх європейських країнах, почали створюватися мистецькі раритети в галузі декоративної кераміки, скла, металу, в яких стиралися грані між скульптурою й утилітарним предметом, пластику й ужитковим мистецтвом.

Межа XIX–XX ст. з її змішуванням епох і культур, колажем декадансу й інтелектуального мистецтва, якою була доба модерну, певною мірою перегукується з міксованим і суперечливим в естетично-культурному відношенні зламом XX–XXI ст. І Перша всеукраїнська виставка «Сучасне “мистецтво вогню” України (кераміка, скло, метал)» лише підтвердила це переконання мистецтвознавця-куратора та дала змогу провести певні візуальні паралелі, не дивлячись на те, що художньо-стилістично творчість сучасних митців мало чим пов'язана з мистецтвом Belle époque чи Fin de siècle. Проте готовність художників, дизайнерів, архітекторів, декораторів доби модерну і аналогічна здатність майстрів «мистецтва вогню» кінця XX – початку XXI ст. до сміливого прийняття нетривіальних форм і мотивів, що випереджують розуміння сучасників, споріднюють їх.

У творах знаних і ще зовсім молодих українських митців, які взяли участь у цьому артпроекті в ЦБХ в Києві, позначився новий виток тріади, проголошеної стилем модерн, – «емансипація, реформа, новація»: кожний із сучасних українських майстрів кераміки, скла, металу дуже індивідуально у своєму авторському стилі вирішував завдання свого часу, поставлене ще колосами епохи модерну, що полягало в постійному занурюванні в нескінченне багатоманіття форм і барв, утілених у неповторних пластичних образах.

Вельми цікавою в розмаїтості новаторських шукань у руслі класичного модернізму та постмодернізму видавалась доволі «емансипована» авторська художня (чи «артівська») кераміка представників львівської школи, які в різні десятиліття здобували освіту у ЛНАМ, а раніше – в ЛДПДМ⁹: керамісти-львів'яни скеровували свої пошуки в річищі новітніх абстрактно-декоративних чи фігуративних образів або побудови творів на доволі традиційних, проте значно трансформованих формах посудин.

З позицій фантазійності та креативності художньо-формальних рішень на увагу заслуговували роботи випускників ЛНАМ 1990–2000-х рр., які творчо працюють в інших містах України, проте залишаються відданими львівській традиції.

Те саме стосувалось і розділу виставки «Художнє скло», який було теж сформовано переважно витворами випускників і студентів кафедри художнього скла ЛНАМ. Декоративна склопластика викладачів і сьогоднішніх студентів ЛНАМ, а також недавніх випускників цього славетного навчального закладу, які гідно презентували мистецькі досягнення сучасного львівського скла на цій потужній всеукраїнській виставці, викликали велике зацікавлення з боку як професійних художників – членів Спілки, так і пересічних глядачів.

На високу оцінку заслуговували й керамічні шедеври відомих київських майстрів мистецтва «глини й вогню», а також полтавських, донецьких та закарпатських майстрів кераміки з Ужгорода. Основною метою їх творчості є самовираз і утвердження неповторної особистості митця.

Найважливішою особливістю сучасного «мистецтва вогню» (кераміки, скла, металу), яке багато в чому на зламі ХХ–ХХІ ст. визначає характер професійного декоративного мистецтва України, є прихильність до збереження в цій царині найкращих національних мистецьких традицій і водночас активне спрямування до новітніх образно-пластичних і технічних експериментів. Ці принципи вважалися пріоритетними для українських майстрів починаючи від доби модерну, яка визначалася спалахом пошуків архітекторів спільно з художниками українського національного стилю і творення «нового мистецтва» початку ХХ ст.

Масштабна Друга всеукраїнська виставка «Сучасне “мистецтво вогню” України (кераміка, скло, метал)», що відбулась навесні 2018 р., – була організована, як і попередня, тією ж командою кураторів секції декоративно-прикладного мистецтва КОНСХУ. Розташована знов на всій виставковій площі ЦБХ у 700 кв. м імпреза яскраво презентувала найрізноманітніші рукотворні настінні та об’ємно-просторові композиції. Виставка нараховувала 370 творів «мистецтва вогню» 115 учасників із різних міст України: Києва, Львова, Полтави, Лубен, Дніпра, Запоріжжя, Одеси, Луцька, Ужгорода, Тернополя, Слов’янська, Донецька, Сімферополя, які в експозиції ЦБХ демонстрували нескінченне багатоголосся форм і барв, утілених у новаторських пластичних образах у матеріалах кераміки, скла, металу.

І все ж таки першим кроком до входження сучасного українського професійного декоративного мистецтва в європейський художній процес за доби глобалізації став Всеукраїнський артпроект «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» (автор ідеї і куратор З. Чегусова), який сприяв потужному тектонічному зсуву у сприйнятті цього виду пластичного мистецтва як

в Україні, так і за кордоном. Тому цей артпроект і підтримали всі найкращі мистецько-освітні заклади України, насамперед ЛНАМ, НАОМА¹⁰, ХДАДМ¹¹, КДАДПМД ім. М. Бойчука¹², а також ІМФЕ ім. М. Т. Рильського¹³ НАН України, УС АІСА¹⁴, Національна комісія з питань ЮНЕСКО Міністерства закордонних справ України.

Довести, що українське професійне декоративне мистецтво є феноменом, вагомою та невід’ємною складовою сучасного українського мистецтва, стало головною метою даного артпроекту, роботу над яким було розпочато 2000 р. Першочерговим завданням для куратора проекту було об’єднати в ньому художників з усіх регіонів України і різних мистецьких шкіл, зробити їхній творчий здобуток відомим широкому загалу з тим, щоб максимально сприяти поверненню українського мистецтва у світовий культурний процес.

На першому етапі проводилась підготовка і було здійснено видання однойменної фундаментальної науково-мистецької монографії, якій передувала багаторічна науково-дослідна й публіцистична діяльність її автора [9].

Реалізований був і другий етап артпроекту, який включав організацію і проведення масштабної виставки «Сучасне професійне декоративне мистецтво України. Трансформація образу», що з великим успіхом і розголосом у пресі експонувалась у Києві в червні 2003 р. Невипадково для експонування творів був обраний один із найпрестижніших і відомих виставкових центрів у Києві – Український дім. Вдало були використані його архітектурні можливості: три концентричних кола в центрі цієї споруди, що символізували безперервність традицій національного мистецтва. На них було представлено більше 40 гобеленів (різних авторів), які першими привертали увагу глядачів і водночас засвідчували чудовий синтез архітектури і мистецтва. Величезну експозицію було розгорнуто у виставковому залі площею 2000 кв. м. Вона мала вигляд своєрідної спіралі, що символізувала плинність і безперервність розвитку мистецтва, у процесі якого відбуваються пошуки, експерименти і в кінцевому результаті – нові творчі злети.

Виставка, що налічувала більш як 1000 експонатів, яку відвідали понад 6000 глядачів, була визнана спеціалістами однією з найвагоміших

¹⁰

¹¹

¹²

¹³

¹⁴

культурно-мистецьких акцій в Україні на початку нового століття. Її не оминули увагою українські владні структури, і даний артпроект отримав статус «Під патронатом Президента України».

Таким чином, авторський кураторський проєкт і став згодом тим представницьким проєктом, що мав репрезентувати Західній Європі Україну як цивілізовану та високорозвинену державу, насамперед, у культурному контексті. Тому третім етапом вищезгаданого авторського артпроекту стала виставка «Сучасне декоративне мистецтво України», що експонувалась улітку 2004 р. у Штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі з нагоди 50-річчя членства України в цій високоповажній міжнародній організації [7].

Паризька імпреза, що експонувалась у ЮНЕСКО, вперше ознайомила світ із творами українських митців, працюючих у таких різновидах декоративного мистецтва, як професійна кераміка, скло, текстиль, метал, дерево, розкриваючи власне творче обличчя і власну художню мову кожного з учасників. Експозиція виставки давала змогу познайомитися з багатобарвною палітрою цього напрямку в сучасному мистецькому пласті української культури. Вона розкривала значимість і національну своєрідність українського декоративного мистецтва, масштабну панораму досягнень професійних митців, що викликали захоплення розмаїттям образних рішень і великим діапазоном застосування матеріалів. Артпроект «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» для переважної більшості відвідувачів паризької імпрези став несподіваним відкриттям непересічних талантів митців, а разом з тим – неповторної культури України з її молодою державністю, проте багатовіковими мистецькими традиціями.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження даної проблематики авторкою статті дозволяє зробити наступні висновки.

Немає сумніву в тому, що глобалізація як процес глибоких якісних змін несе в собі деякі негативні заряди. Але глобальна інформаційно-комунікативна система кардинально змінила умови для культурного обміну і взаємодії, освіти і спілкування між людьми, все більш успішно знімаючи просторові, часові, соціальні, мовні та інші бар'єри, формуючи єдиний інформаційний простір.

Досвід останніх десятиліть переконав у тому, що глобалізація в її гуманістичному розумінні та тлумаченні не рівнозначна уніфікації, стандартизації, знеособленню і не вимагає в мистецтві відмови від індивідуальності та своєрідності творчості художників. Навпаки, розуміння

того, що живий розвиток мистецтва і будь-яке новаторство не можуть існувати без історичного коріння, у 1990-х рр. стає в українській художній кераміці і склі відомим і програмним. Захоплення прамистецтвом часів палеоліту, зокрема печерним живописом, разом з бажанням декларувати власну належність до певної національної духовної традиції надихає керамістів і склярів на «пошук предків», «своїх архетипів», до заглиблення у національну «архепамять». Не можна обминути увагою той факт, що сучасне професійне декоративне мистецтво, хоча й іде своїм шляхом, відмінним від народного мистецтва, але опановує його історію і використовує його символіку. Уважне ставлення до мистецтва народних майстрів як до феноменального вияву національної духовної культури співіснує з відкритістю до європейських і світових мистецьких досягнень.

Тому входження творчості українських художників кераміки і скла за доби глобалізації у світовий контекст не викликає небезпеки розчинення в ньому. На сьогодні «мистецтво вогню» сприймається як потужна галузь у сфері культури з притаманними їй ознаками автентичної духовної генетики, як динамічна рівновага тисячолітніх традицій і сучасної образотворчості. У генетичній пам'яті переважної більшості митців, які творять сучасне декоративне мистецтво України і презентують його на міжнародних імпрезах, закладена знаково-символічна система предків і традиції народного мистецтва минулого. Тому їхні твори, які вбирають найсуттєвіше, що складає традицію, скоріше нагадують невимушений «діалог» зі своїми мистецькими попередниками, незмінно демонструючи приналежність до національної професійної художньої школи. Тобто глобалізація, як це не парадоксально, породжує і зворотний процес, а саме підштовхує українських митців, спрямовує їх до пошуків архетипів своєї культури і повертає до національної історичної спадщини, внаслідок чого «мистецтво вогню» перетворюється на важливий чинник національно-культурної ідентифікації.

Дотримуючись у цілому оптимістичних поглядів на сьогоднішні наслідки глобалізації для царини українського «мистецтва вогню» (хоча важко прогнозувати, як це буде відбуватися надалі у III тисячолітті), можемо констатувати високий вишкіл і надзвичайний професіоналізм сучасних українських художників кераміки і скла та загалом досягнення національної школи. Водночас треба віддати належне міжнародним і національним виставкам-конкурсам у добу глобалізації, які відіграли незамінну роль з точки зору потужного стимулу для урізноманітнення формальних пошуків українських художників і взаємообміну

мистецькими досягненнями. Беручи участь у найпрестижніших міжнародних біенале, конкурсах, симпозиумах, наші митці продукують оригінальні ідеї, що підтверджується їх міжнародними нагородами. Завдяки їм українське мистецтво одержало статус, якого раніше не мало, а саме: мистецтва як частки культури загальноєвропейської, засвідчуючи, що воно причетне до світових, а отже до універсальних мистецьких критеріїв.

Література:

1. Бокотей М. 10-й міжнародний симпозиум гутного скла у Львові: підсумки. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists* : видання Західного науково-мистецького центру НАМУ. 2017. № 2. С. 80–89.
2. Бокотей М. Міжнародні симпозиуми гутного скла у Львові: 1989–2019. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists* : видання Західного науково-мистецького центру НАМУ. 2019. № 5 [Спеціальний випуск до 11 Міжнародного симпозиуму гутного скла у Львові]. С. 69–88.
3. Бокотей М. Міжнародні симпозиуми гутного скла у Львові. Виставка творів з колекції Музею скла у Львові «Світове художнє скло в Україні. 1989–2016» до 11 Міжнародного симпозиуму гутного скла у Львові : каталог / Національний музей українського народного декоративного мистецтва ; ЛНАМ ; НАМУ. Львів, 2019. С. 5–48.
4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Світове художнє скло в Україні 1989–2016 : [каталог виставки до 11 Міжнародного симпозиуму гутного скла у Львові] / Національний музей українського народного декоративного мистецтва, Музей скла у Львові. Львів : ЛНАМ, 2019. 135 с.
6. Смакова Л. Музей скла у Львові. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists* : видання Західного науково-мистецького центру НАМУ. 2019. № 5 [Спеціальний випуск до 11 Міжнародного симпозиуму гутного скла у Львові]. С. 105–109.
7. Сучасне декоративне мистецтво України у штаб-квартирі ЮНЕСКО, Париж, травень 2004 : каталог виставки / автор проекту, концепція видання, упорядкування, текст З. А. Чегусова. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕМСі», 2004. 95 с.
8. Сучасне мистецтво вогню України : каталог Першої всеукраїнської виставки «Сучасне “мистецтво вогню” України (кераміка, скло, метал)» / вступна стаття, ідея художнього видання – Чегусова З. А., керівники проекту : Волощук І. М., Балибердін В. І., Чегусова З. А. Київ : НСХУ, 2017. 72 с.
9. Чегусова З. Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен. Київ : Атлант ЮЕМСі, 2002. 511 с., 950 іл.
10. Яковина М. М. [Виступ]. *Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження*. Парламентські слухання у Верховній Раді України від 09 грудня 2009. URL : http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/11session/par_sl/sl0912109.htm (дата звернення : 09.10.2020).
11. Dormer P. *The new ceramics: trends + traditions*. London : Thames and Hudson, 1986. 208 p.

References:

1. Bokotey, M. (2017). 10-i mizhnarodnyi symposium hutnoho skla u Lvovi: pidsumky [10th International Blown Glass Symposium in Lviv: Results]. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists*, 2, 80–89. [In Ukrainian].
2. Bokotey, M. (2019a). Mizhnarodni symposiiumy hutnoho skla u Lvovi: 1989–2019 [International Blown Glass Symposi in Lviv: 1989–2019]. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists*, 5, 69–88. [In Ukrainian].
3. Bokotey, M. (2019b). *Mizhnarodni symposiiumy hutnoho skla u Lvovi. Vystavka tvoriv z kolektsii Muzeiu skla u Lvovi “Svitove khudozhnie sklo v Ukraini. 1989–2016” do 11 Mizhnarodnoho symposiiumu hutnoho skla u Lvovi* [International Blown Glass Symposia in Lviv. An Exhibition of Works from the Collection of the Glass Museum in Lviv “Global Art Glass in Ukraine. 1989–2016” for the 11th International Blown Glass Symposium in Lviv] [Catalogue] (pp. 5–48). Lviv. [In Ukrainian].
4. Kozlovets, M. (2009). *Femomen natsionalnoyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi* [Phenomenon of National Identity: Challenges of Globalization]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [In Ukrainian].
5. Natsionalnyi muzei ukrainskoho narodnoho dekoratyvnoho mystetstva & Muzei skla u Lvovi. (2019). *Svitove khudozhnie sklo v Ukraini 1989–2016* [Global Art Glass in Ukraine. 1989–2016] [Catalogue]. Lviv: LNAM. [In Ukrainian].
6. Smakova, L. (2019). *Muzei skla u Lvovi* [Glass Museum in Lviv]. 7 UA: *Seven Ukrainian Artists*, 5, 105–109. [In Ukrainian].
7. Chegusova, Z. (Authoress of the project, concept of publication, arrangement, and text). (2004). *Suchasne dekoratyvne mystetstvo Ukrainy u shtab-kvartyri YuNESKO, Paryzh, traven 2004* [Modern Decorative Art of Ukraine at the UNESCO Headquarters in Paris, May 2004] [Catalogue] Kyiv: Atlant YuEmSi. [In Ukrainian].
8. Chegusova, Z. (Authoress of a preface and an idea of the artistic publication), Voloshchuk, I., Balyberdin, V. & Chegusova, Z. (Project managers). (2017). *Suchasne mystetstvo vohniu Ukrayiny* [Modern Art of Fire of Ukraine] [Catalogue]. Kyiv: NSKhU. [In Ukrainian].
9. Chegusova, Z. (2002). *Dekoratyvne mystetstvo Ukrayiny kintsia XX stolittia. 200 imen* [200 Names of the the Ukrainian Decorative Art in the Late XXth Century]. Kyiv: Atlant YuEmSi. [In Ukrainian].
10. Yakovyna, M. (2009, December 9). [Speech]. In *Natsionalna identychnist v Ukrayini v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv: problem ta shliakhy zberezhenia* [National Identity in Ukraine in the Context of Globalization Challenges: Problems and Ways of Its Preservation]. The Parliamentary Hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <https://iportal.rada.gov.ua/fsview/26262.html>. [In Ukrainian].
11. Dormer, P. (1986). *The New Ceramics: Trends and Traditions*. London: Thames and Hudson.